

**Wyższa Szkoła Kultury Społecznej i Medialnej
w Toruniu**

Studia podyplomowe
Kierunek: Polityka gospodarcza, finanse i bankowość

Anna Rusak - Futro

1764P

**Dochody gospodarstw rolnych w Polsce
na tle krajów UE**

Praca dyplomowa
napisana pod kierunkiem
dr Doroty Żuchowskiej

Toruń 2019

Spis treści

Wstęp	3
Rozdział I Dochody gospodarstwa rolnego	7
1.1. Definicja, źródła i specyfika dochodu rolniczego	7
1.2. Dochód rolniczy w ujęciu FADN	10
1.3. Tło kształtowania się dochodów rolniczych	11
Rozdział II Wielkość ekonomiczna gospodarstwa rolnego	14
2.1. Wielkość ekonomiczna	14
2.2. Rozkład gospodarstw rolnych według typów rolniczych i klas wielkości ekonomicznej	17
2.3. Dochody gospodarstw rolnych w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej.	18
Rozdział III Dochody parytetowe w rolnictwie.....	32
3.1. Pojęcie parytetu w rolnictwie	32
3.2. Dochody parytetowe w Polsce na tle krajów UE	32
Zakończenie	35
Spis tabel:.....	41
Spis wykresów:	42

Wstęp

Rolnictwo jest to jedna z najstarszych i podstawowych dziedzin gospodarki, której głównym celem jest dostarczenie człowiekowi żywności do bezpośredniej konsumpcji lub po przetworzeniu w zakładach przemysłu spożywczego, ponadto produkowanie surowców przemysłowych (np. włókna roślinnego i zwierzęcego, skór surowych, używek) w celu zaspokojenia innych (nieżywnościowych) potrzeb człowieka¹.

Z kolei polityka gospodarcza to sztuka oddziaływania na procesy gospodarcze, również w sektorze rolnym, przez odpowiednie podmioty polityki gospodarczej (władze państwowe, samorządowe, władze firm, władze ponadnarodowe – np. UE, ONZ). Polityka gospodarcza obejmuje politykę makroekonomiczną, ukierunkowaną na utrzymanie bądź przywrócenie równowagi wewnętrznej i zewnętrznej, oraz politykę mikroekonomiczną, ukierunkowaną na zmiany w strukturze gałęziowej gospodarki².

Duży wpływ na dochody gospodarstw rolnych, które są tematem niniejszej pracy, ma polityka makroekonomiczna i ogólny rozwój kraju – szczególne znaczenie ma popyt na produkty rolne, popyt na siłę roboczą, możliwości wsparcia rolnictwa ze strony budżetu, polityka społeczna³. Wielkość zasobów pracy zaangażowanych w działalność rolniczą ocenia się na 10 – 16 % ogółu zasobów pracy w naszym kraju. To bardzo dużo zważywszy, że rolnictwo wytwarza obecnie tylko 2,4% PKB⁴. Spadek udziału rolnictwa w tworzeniu PKB jest tendencją o charakterze uniwersalnym, ponadnarodowym. Pomimo spadku udziału rolnictwa w tworzeniu PKB nie spada jego znaczenie np. w negocjacjach politycznych, negocjacjach na forach WTO (Światowej Organizacji Handlu), chociażby w kontekście bezpieczeństwa żywnościowego.

Dochody rolnicze są najważniejszą kategorią w rolnictwie, gdyż odzwierciedlają potencjał rozwojowy tego sektora. Do czynników oddziałujących wprost na dochody rolników należą ceny produktów rolnych, transfery środków z rolnictwa (podatki i inne obciążenia) oraz transfery środków do rolnictwa, które nabrały znaczenia po wstąpieniu

---

¹ *Nowa Encyklopedia Powszechna PWN*, tom. 5, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1996, s. 556

² www.encyklopedia.pwn.pl, 21.01.2019 r.

³ R. Sass, *Wpływ kierunku i skali inwestowania na poziom i stabilność dochodów gospodarstw rolnych w województwie kujawsko – pomorskim*, materiały konferencyjne, Minikowo, 26 listopada 2018 r.

⁴ *Polska wieś 2018. Raport o stanie wsi*, pod. red. Jerzego Wilkina i Iwony Nurzyńskiej, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2018, s. 17

Polski do Unii Europejskiej i objęciu rolnictwa mechanizmami wspólnej polityki rolnej (WPR)⁵.

WPR to unijna polityka dotycząca rolnictwa i rozwoju wsi. Zadania polityki rolnej zostały określone w Traktacie Rzymskim w 1957 roku jako:

- zwiększenie wydajności produkcji rolnej w drodze rozwoju postępu technicznego, zapewnienia racjonalnego rozwoju produkcji rolnej oraz jak najpełniejszego wykorzystania czynników produkcji, a w szczególności pracy,
- zapewnienie w ten sposób należytego standardu życia ludności rolniczej, w szczególności poprzez podniesienie dochodów osób zatrudnionych w rolnictwie,
- stabilizacja rynków,
- zapewnienia bezpieczeństwa dostaw,
- zapewnienie odpowiednich cen przy dostawach dla konsumentów⁶.

Obecnie polityka strukturalna WPR jest polityką ewoluującą i podatną na zmieniające się potrzeby wsi i rolnictwa. W ostatniej perspektywie finansowej (2014 – 2020) nastąpiły zmiany instrumentów zarządzania rynkami rolnymi (np. likwidacja kwot mlecznych i cukrowych). Został natomiast utrzymany (jeśli chodzi o płatności bezpośrednie) obowiązujący m.in. w Polsce, jednolity system płatności powierzchniowych. Obok obowiązkowej płatności podstawowej, obligatoryjna jest też płatność rolno – środowiskowa oraz dla młodych rolników⁷.

Średnio w krajach UE–28 dopłaty bezpośrednie stanowią 50% dochodu rolniczego. Brak tego instrumentu bez zasadniczej zmiany relacji rynkowych cen środków produkcji i produktów rolnych drastycznie pogorszyłby sytuację dochodową rolników, także w porównaniu z innymi sektorami gospodarki⁸. Kolejne reformy WPR spowodowały, że dopłaty bezpośrednie zostały oderwane od produkcji rolnej i są przyznawane do areału użytków rolnych kwalifikujących się do dopłaty niezależnie od kierunku produkcji. Stąd silna zależność między wartością przyznanych dopłat a wielkością powierzchni użytków rolnych, z których korzystają producenci rolni⁹. Na ogół mała powierzchnia gospodarstwa oznacza niską wielkość ekonomiczną wyrażoną

---

⁵R. Sass, *Wpływ kierunku i skali inwestowania na poziom i stabilność dochodów gospodarstw rolnych w województwie kujawsko – pomorskim*, materiały konferencyjne, Minikowo, 26 listopada 2018 r.

⁶Traktat Rzymski ustanawiający Europejską Wspólnotę Gospodarczą, 1957, art. 39, tytuł II Rolnictwo

⁷J. Krzyżanowski, *Wspólna polityka rolna Unii Europejskiej w Polsce*, Wydawnictwo CeDeWu, Warszawa 2015, s. 4

⁸*Polska wieś 2018. Raport o stanie wsi*, op.cit., s. 144

⁹Ibidem, s. 144

Standardową Produkcją (Standard Output), która jest podstawową kategorią wykorzystywaną w systemie rachunkowości rolnej FADN¹⁰.

Pozycję gospodarstwa na rynku rolnym kształtuje głównie jego efektywność ekonomiczna. Wymogi rynkowe w coraz większym stopniu określa globalizacja, a zwłaszcza korporacyjny system rolno – środowiskowy, liberalizacja rynku globalnego oraz finansjalizacja. W dłuższym przedziale czasowym, szanse rozwojowe zapewniają sobie tylko te gospodarstwa, które lepiej niż inne dostosują swój potencjał wytwórczy, skalę i strukturę produkcji oraz koszty wytwarzania do wymogów rynkowych. Na przyszłość rolnictwa istotny wpływ ma jego zdolność do podołania wyzwaniom współczesnego świata, m.in. w zakresie wyżywienia rosnącej populacji ludności oraz zachowania środowiska przyrodniczego. Analiza kosztów działalności rolniczej powinna dzisiaj uwzględniać również ścisły związek ze środowiskiem i nie może ograniczać się do efektów mierzonych wyłącznie w kategoriach ekonomicznych. Rachunek ekonomiczny powinien być uznawany za właściwy, jeśli spełnia jednocześnie kryteria ekonomiczne i pro – środowiskowe¹¹.

Praca składa się ze wstępu, trzech rozdziałów, wniosków oraz bibliografii.

Rozdział pierwszy stanowi wprowadzenie do zagadnienia dotyczącego dochodu gospodarstwa rolnego, traktuje o jego źródłach, specyfice oraz omawia tło kształtowania się dochodu rolniczego.

Kolejny rozdział definiuje wielkość ekonomiczną gospodarstw rolnych oraz przedstawia podział gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej. Ponadto omówione zostały dochody jakie osiągane są w gospodarstwach należących do poszczególnych klas wielkości ekonomicznej.

W rozdziale trzecim omówiona została definicja oraz przeprowadzona została analiza dochodu parytetowego osiąganego przez gospodarstwa rolne w Polsce w zestawieniu z wybranymi krajami UE.

Celem pracy jest badanie sytuacji dochodowej małych i średnich gospodarstw rolnych w Polsce oraz poszukiwanie rozwiązań, mogących wpłynąć na poprawę tej sytuacji. W pracy zastosowano metodę analizy porównawczej. Porównane zostały dochody uzyskane przez gospodarstwa rolne w Polsce z wybranymi krajami Unii Europejskiej. Badania przeprowadzono na podstawie danych udostępnianych w ramach Europejskiego Farm

---

¹⁰ *Polska wieś 2018. Raport o stanie wsi*, op. cit., s. 146

¹¹ *Aktualny stan problematyki ochrony środowiska i zmian klimatu w sektorze rolnictwa*, opracowanie monograficzne, Kraków 2017, s. 116

Accountancy Data Network (FADN). Jest to europejski system zbierania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych. W Polsce obsługę tego systemu oraz nadzór nad nim sprawuje Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy. Objęto badaniami gospodarstwa rolne z krajów Unii Europejskiej o wielkości ekonomicznej równej lub większej 2 tys. EUR. W pracy przeanalizowano zmiany dochodów gospodarstw rolnych w latach 2004–2016 z uwzględnieniem standardowej produkcji.

Rozdział I Dochody gospodarstwa rolnego

1.1. Definicja, źródła i specyfika dochodu rolniczego

Dochód rolniczy jest kategorią ekonomiczną związaną z gospodarstwem rolnym, w którym w zasadzie nie występuje praca najemna, a pracuje użytkownik lub użytkownicy oraz ich rodziny. Jest on traktowany jako zapłata za wykonywaną pracę i stanowi dla rodziny rolniczej źródło jej utrzymania¹².

Dochód rolniczy to nadwyżka wartości produkcji rolniczej nad kosztami jej uzyskania, powstaje więc w efekcie pomniejszenia przychodów uzyskanych ze sprzedaży dóbr i usług o koszty poniesione na ich wytworzenie. Z definicji dochodu rolniczego wynika, że jest on kształtowany przez dwie grupy czynników. Pierwsza z nich obejmuje czynniki determinujące powstawanie przychodów, przede wszystkim przychody ze sprzedaży oraz pozostałe przychody. W skład drugiej grupy wchodzi czynniki kształtujące poziom wydatków, na które składają się koszty materialne i niematerialne oraz podatki. Niezależnie od tych czynników na ostateczną wielkość wyniku finansowego wpływają dodatkowe elementy korygujące, do których należą: saldo zysków i strat nadzwyczajnych oraz różnica stanu zapasów na koniec roku w stosunku do wartości ich stanu na początku roku¹³.

Dochody gospodarstwa rolnego mają pewną specyfikę w porównaniu z dochodami innych grup ludności, bazującymi na wynagrodzeniach z tytułu stosunku pracy bądź prowadzenia własnej działalności gospodarczej o charakterze nierolniczym. Specyfika ta wynika z kilku przesłanek. Po pierwsze rolnik prowadzący gospodarstwo indywidualne występuje w podwójnej roli, a mianowicie jest właścicielem środków produkcji oraz pracownikiem, na skutek czego następuje daleko idące sprzężenie gospodarstwa rolnego z gospodarstwem domowym. Po drugie dochód rolniczy występuje w postaci pieniężnej (sprzedaż dóbr i usług) oraz w naturze (konsumpcja na potrzeby gospodarstwa i własne potrzeby rolnika). Obliczenie tej drugiej części następuje z wieloma trudnościami i w istocie opiera się na pewnych założeniach i szacunkach. Ponadto w strukturze dochodów gospodarstwa rolnego daje się zauważyć wyraźny udział dochodów osiąganych poza gospodarstwem rolnym (dochody z pracy zarobkowej, najemnej oraz świadczeń społecznych)¹⁴. Znaczenie poszczególnych źródeł zmienia się

---

¹²*Dochody gospodarstw rolniczych a konkurencyjność systemu podatkowego i ubezpieczeniowego*, Warszawa 2014, red. naukowa J. Pawłowska-Tyszko, s. 26

¹³*Ibidem*, s. 27

¹⁴*Dochody gospodarstw rolniczych...*, *op. cit.*, s. 22

w czasie, przy czym szczególny impuls tym zmianom nadała akcesja do Unii Europejskiej.

Tab. 1. Dochody wiejskich gospodarstw domowych w Polsce według głównego źródła utrzymania (przeciętny miesięczny dochód w zł na 1 osobę w gospodarstwie domowym)

Lata	Ogółem dochód rozporządzalny	Z pracy najemnej	Z pracy na własny rachunek	Z gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie	Ze świadczeń społecznych			Pozostałe dochody
					ogółem	w tym z		
						emerytury	pozostałych świadczeń	
2004	556	205	32	73	180	110	38	28
2005	593	222	33	83	184	119	38	31
2006	659	260	40	93	196	133	41	28
2007	744	312	46	111	203	140	41	29
2008	836	384	58	106	217	153	38	31
2009	889	417	66	106	229	167	38	31
2010	953	443	70	123	241	178	42	32
2011	975	468	71	110	252	185	40	32
2012	1028	485	79	129	255	187	42	35
2013	1060	497	82	139	263	194	44	32
2014	1067	527	82	103	272	202	44	38

Zródło: Dane GUS, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/dochody-wydatki-i-warunki-zycia-ludnosci/sytuacja-spoeczno-ekonomiczna-gospodarstw-domowych-w-latach-2000-2015-zroznicowanie-miasto-wies,5,2.html#>, 20.01.2019 r.

W tabeli zestawiono dane o dochodach wiejskich gospodarstw domowych, ustalone w corocznie prowadzonych przez GUS badaniach budżetów gospodarstw domowych. Z danych wynika, że nominalne dochody wiejskich gospodarstw domowych

w przeliczeniu na osobę w tym okresie wzrosły prawie dwukrotnie (1,9 raza), przy czym najszybciej rosły dochody z pracy najemnej (2,8-krotnie) i z pracy na własny rachunek poza gospodarstwem rolnym (2,6-krotnie), natomiast znacznie wolniej rosły dochody z gospodarstwa rolnego oraz ze świadczeń społecznych. Wzrost dochodów z pracy najemnej stanowi skutek poprawy sytuacji na rynku pracy w miastach, a także na wsi, w wyniku ożywienia gospodarczego. Zwłaszcza w przypadku wsi ważną rolę w tworzeniu nowych miejsc pracy odegrało wsparcie w ramach Wspólnej Polityki Rolnej i Polityki Spójności. W latach 2004 – 2015 zrealizowano ponad 40 tys. projektów ukierunkowanych na tworzenie pozarolniczych miejsc pracy na obszarach wiejskich. Część z tych projektów wygenerowała pośrednio dodatkowe miejsca pracy¹⁵.

Według przedstawionych danych znaczna część dochodów rolnika pochodzi z innych źródeł aniżeli praca we własnym gospodarstwie rolnym. Są to głównie dochody z pracy najemnej, ubezpieczenia społeczne, pozarolnicza działalność gospodarcza. Ta niedochodowość gospodarstw rolnych wyraża się w coraz mniejszym odsetku tych, które dostarczają podstawowy dochód z gospodarstwa na utrzymanie rodziny. Sytuacja ta wynika z przyczyn ekonomicznych oraz społeczno-kulturowych. Dochody rolnicze nie nadążają za wynagrodzeniami i w ogóle dochodami poza rolnictwem. Część gospodarstw rolnych zmuszona jest zatem do podejmowania pracy zarobkowej poza gospodarstwem lub działalności pozarolniczej na bazie gospodarstwa rolnego (np. agroturystyka, przetwórstwo rolno-spożywcze, rzemiosło, handel)¹⁶.

W krajach o korzystnej strukturze agrarnej (Niemcy, kraje Beneluksu, Wielka Brytania, Austria) udział gospodarstw z działalnością pozarolniczą kształtuje się na poziomie 20-30%. Z kolei w rolnictwie polskim utrzymywał się niski 3,3% udział gospodarstw indywidualnych z pozarolniczą działalnością. W 2010 r. jedynie 70,6 tys. spośród 1 502,5 tys. indywidualnych gospodarstw prowadziło działalność gospodarczą inną niż rolniczą¹⁷. Jest to istotny problem zarówno z punktu widzenia zagospodarowania nadwyżek siły roboczej w rolnictwie jak i zwiększenia wzrostu dochodów rolniczych.

---

¹⁵ *Polska wieś 2018. Raport o stanie wsi*, op. cit., s. 144

¹⁶ Zegar J. St., *Rolnictwo III Rzeczypospolitej*, „Mazowsze Studia Regionalne”, nr 15/2014, wyd. Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego, Warszawa 2014, s. 41

¹⁷ Bear-Nawrocka A., *Kwestia parytetu dochodów rolniczych a polityka rolna Unii Europejskiej*, IX Kongres Ekonomistów Polskich, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, s.4

1.2. Dochód rolniczy w ujęciu FADN

Prowadzenie polityki rolnej zarówno na poziomie krajowym, jak również struktur międzynarodowych, wiąże się z podejmowaniem decyzji kształtujących sytuację ekonomiczną i finansową gospodarstw rolniczych. O ile w przypadku podmiotów gospodarczych niezbędne do zarządzania finansami jest dysponowanie powiązanimi ze sobą subsystemami rachunkowości, sprawozdawczości i analizy finansowej, to w ujęciu sektorowym potrzebne są dane statystyczne (statystyki masowe), gromadzone przez urzędy statystyczne, jak również dane indywidualne z gospodarstw rolniczych. Zadanie gromadzenia, przetwarzania, a także analizy tego rodzaju ustrukturyzowanych informacji zostało przypisane Sieci Danych Gospodarstw Rolnych – FADN (ang. Farm Accountancy Data Network)¹⁸. System ten umożliwia porównanie dochodów gospodarstw w państwach członkowskich. Istotne jest również ukierunkowanie systemu FADN na analizę działalności produkcyjnej i wyników ekonomiczno – finansowych gospodarstw. W celu obliczenia dochodu gospodarstwa rolnego należy zestawić ze sobą różne zmienne o charakterze przychodowym i elementy kosztowe. W rachunkowości rolniczej FADN podstawową jednostką wynikową informującą o sytuacji dochodowej gospodarstw rolniczych jest dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego, który odzwierciedla nadwyżkę ekonomiczną z działalności operacyjnej gospodarstwa. Nadwyżka ta odnosi się do wszystkich własnych czynników produkcji, a nie tylko pracy własnej. W rachunku wyników nie uwzględnia się bowiem: opłaty pracy rolnika i jego rodziny, kosztu kapitału własnego wniesionego do gospodarstwa w postaci ziemi i innych składników majątkowych. Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego musi więc opłacić pracę rolnika, zapewnić spłatę rat zaciągniętego kredytu oraz dostarczyć nadwyżki z tytułu kapitału własnego zaangażowanego w gospodarstwie, a także ryzyka związanego z prowadzeniem gospodarstwa¹⁹.

---

¹⁸*Dochody gospodarstw rolniczych...*, op. cit., s. 29

¹⁹Ibidem, s. 30

1.3. Tło kształtowania się dochodów rolniczych

Obecnie gospodarstwa rolne funkcjonują pod ciągłą presją sprostania wymogom narastającej konkurencji, przy jednoczesnym wymogu ograniczania niekorzystnego wpływu nowoczesnych metod produkcji na środowisko²⁰.

Konkurencja ma duży wpływ na procesy rozwojowe w rolnictwie. Zjawiska kształtujące procesy rozwojowe, a tym samym kształtujące dochód w rolnictwie, mają charakter globalny.

Globalizacja sprawia, że państwa tracą możliwości skutecznego oddziaływania na przebieg procesów gospodarczych²¹. Rynek rolny stanowi integralną część gospodarki narodowej każdego kraju. Podlega ogólnym prawom gry rynkowej. Firmy globalne zanim zaczną realizować inwestycje wywierają presje na państwa i negocjują otrzymanie określonych profitów (np. korzystne rozwiązania podatkowe). Duży podmiot może łatwiej wpływać i decydować o cenie produktów. Korporacyjny system rolno – żywnościowy, stanowi problem rolnictwa na świecie. Przykładem rosnącej roli Korporacji TransNarodowych (KTN) w produkcji i dystrybucji żywności jest np. firma Nestle. Jest największą firmą światową z branży spożywczej z obrotami rzędu 100 mld franków szwajcarskich rocznie. Działa w ponad 80 krajach, sprzedając swoje produkty pod postacią ponad 8000 marek (w Polsce dostępnych jest 600 produktów)²². Kolejnym przykładem firmy o globalnym zasięgu, która weszła na rynek Polski jest amerykańska firma Cargill działająca w 70 krajach. 28 grudnia 2018 r. Cargill zawarł umowę w sprawie przejęcia podmiotów działających w ramach Konspol Holding. Został przejęty zakład produkcji pasz, pięciu kompleksów hodowlanych, ubojni oraz dwóch zakładów produkcyjnych. Tym samym Cargill wszedł w posiadanie jednego z największych producentów mięsa drobiowego w Polsce²³.

Problemem na jaki napotykają mali producenci surowców żywnościowych jest słaba pozycja na rynku w stosunku do dostawców środków produkcji lub odbiorców produktów.

---

²⁰ *Aktualny stan problematyki ochrony środowiska i zmian klimatu w sektorze rolnictwa*, opracowanie monograficzne, Kraków 2017, s. 115

²¹ „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej”, kwartalnik nr 3, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa 2018 r., s. 215

²² www.studium.agrobiznesu.up.lublin.pl, „Analiza rynku czekolady w Polsce”, s. 16, (15.01.2019 r.)

²³ „Topagrar”, 02.2019 r., s.21

Wynika to z faktu, że pojedynczy rolnik oferuje zazwyczaj małe partie towarów. Ceny, zarówno na produkty z gospodarstw, jak i na środki produkcji rolniczej kształtują się praktycznie bez udziału samych rolników. Dla małych podmiotów cena wytworzonych produktów ustalana jest z zewnątrz (nie ma szans negocjowania) np. ceny kontraktacyjne.

Pozycja pojedynczego rolnika, rozpatrywana z perspektywy odległości między pierwszym a ostatnim ogniwem łańcucha żywnościowego, jest niekorzystna. Rolnik (wraz ze swoją produkcją) w całym łańcuchu dostaw jest znacznie oddalony od ostatecznych odbiorców żywności – konsumentów. Wynika to głównie z warunków organizacyjno-technicznych zaopatrzenia – przetwórstwa, sprzedaży i dotarcia do ustalonego odbiorcy. Oddalona lokalizacja odbiorców wpływa na wzrost kosztów funkcjonowania (np. koszty transportu, poszukiwania informacji), co ogranicza potencjalny zysk.

Kolejnym elementem, mającym wpływ na kształtowanie się dochodów, jest wzrost możliwości spekulacji na surowcowych rynkach towarowych produktów żywnościowych. Banki np. proponują zakładanie lokat strukturyzowanych opartych na wskaźnikach rynku towarowego, od których może być uzależnione końcowe oprocentowanie lokaty (np. kawa). Stąd rolnictwo staje się coraz bardziej uzależnione od sytuacji poza rolnictwem. Następuje coraz silniejsza integracja rynków żywnościowych z innymi rynkami np. finansowymi. Część dochodów osiągniętych w sektorze rolnym zostaje ulokowane na rynku finansowym.

Szczególnie istotnym elementem wpływającym na dochody gospodarstw rolnych jest czynnik środowiskowy. Potrzeba i konieczność ochrony środowiska naturalnego na poziomie gospodarstwa rolnego nabiera coraz większego znaczenia. W nowej Wspólnej Polityce Rolnej na lata 2014 – 2020 kwestie te są bardzo mocno akcentowane. W związku z powyższym proponuje się różne rozwiązania – technologie, które w najmniejszym chociażby stopniu przyczyniają się do lepszej kondycji środowiska naturalnego i zrównowżenia ekosystemu rolniczego. Dlatego też głównym celem współczesnego rolnictwa musi być uzyskanie stabilnej, opłacalnej, akceptowalnej społecznie produkcji w sposób nie zagrażający środowisku naturalnemu. Rolnictwo powinno zatem łączyć w sobie trzy funkcje produkcyjną, ekonomiczną i środowiskową. Wynika to z faktu, iż analiza kosztów działalności rolniczej ma dzisiaj ścisły związek

ze środowiskiem i nie może się ograniczać do efektów mierzonych wyłącznie w kategoriach ekonomicznych²⁴.

---

²⁴ *Aktualny stan problematyki ochrony środowiska ...,op. cit., s. 116*

Rozdział II Wielkość ekonomiczna gospodarstwa rolnego

2.1. Wielkość ekonomiczna

Wielkość ekonomiczna oznacza możliwą wartość produkcji, którą rolnik jest w stanie osiągnąć dysponując posiadanym potencjałem i prowadząc działalność w danym regionie. W klasyfikacji gospodarstw rolnych według wielkości ekonomicznej, według standardów UE od 2010 r., stosowany jest parametr ekonomiczny – Standardowa Produkcja (ang. Standard Output – SO). Wielkość ekonomiczna gospodarstw rolnych określana jest sumą Standardowych Produkcji uzyskanych ze wszystkich działalności rolniczych występujących w danym gospodarstwie rolnym i wyrażana jest bezpośrednio w EUR. Każde państwo członkowskie jest zobowiązane, na mocy rozporządzenia Komisji nr 1242/2008 z 8 grudnia 2008 r., do opracowania zestawu regionalnych współczynników SO dla działalności rolniczych według listy działalności Badania Struktury Gospodarstw Rolnych (BSGR) (ang. Farm Structure Surveys - FSS). Wytyczne Komisji Europejskiej precyzyjnie definiują metodykę obliczania współczynników Standardowej Produkcji²⁵. Wielkość ekonomiczna gospodarstwa zależna jest od struktury i skali produkcji w danej jednostce (powierzchni poszczególnych upraw oraz pogłowia zwierząt) oraz położenia gospodarstwa w jednym z regionów FADN. Należy pamiętać, że wielkość ekonomiczna gospodarstwa nie uwzględnia wartości dopłat ani podatków. Również przychody z działalności gospodarczej innej niż rolnicza bezpośrednio związanej z gospodarstwem rolnym nie są brane pod uwagę przy ustalaniu wielkości ekonomicznej gospodarstwa.

W tabeli nr 2 została przedstawiona klasyfikacja gospodarstw rolnych z uwzględnieniem wielkości ekonomicznej i wielkości powierzchni użytków rolnych.

---

²⁵J. Geisler, *Wielkość ekonomiczna gospodarstwa – SO wskaźnik oceny gospodarstw w ramach działań PROW 2014 – 2020*, Olsztyn 2016 r.

Tab.2. Klasyfikacja gospodarstw według wielkości ekonomicznej i wielkości powierzchni użytków rolnych

Gospodarstwo:	Klasyfikacja według wielkości ekonomicznej gospodarstwa	Klasyfikacja według powierzchni użytków rolnych
Bardzo małe	2000<=EUR<8000	1<ha<=5
Małe	8000<=EUR<25000	5<ha<=10
Średnio-małe	25000<=EUR<50000	10<ha<=20
Średnio-duże	50000<=EUR<100000	20<ha<=30
Duże	100000<=EUR<500000	30<ha<=50
Bardzo-duże	EUR>500000	ha>50

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Fadn i Polski Fadn*, opracowanie Grzybowska E., IERiGŻ-PIB, Warszawa 2017, s. 33

Kolejnym kryterium, obok wielkości ekonomicznej, stosowanym we WTGR (Wspólnotowa Typologia Gospodarstw Rolnych) jest typ rolniczy gospodarstwa rolnego. Jest on określany na podstawie udziału poszczególnych działalności rolnych w tworzeniu całkowitej wartości Standardowej Produkcji w gospodarstwie. W formule ustalania typów rolniczych mają zastosowanie dwie wartości progowe wynoszące: 1/3 i 2/3 całkowitej wartości SO. Zgodnie z tą formułą, gospodarstwa w których żadna z działalności nie przekracza 1/3 SO są określane jako "mieszane", te w których udział dwóch działalności zawiera się w przedziale od 1/3 do 2/3 SO noszą miano „dwubiegunowych”, natomiast te w których udział jednej grupy działalność przekracza 2/3 SO, nazwane są specjalistycznymi²⁶.

²⁶ *Fadn i Polski Fadn*, opracowanie Grzybowska E., Warszawa 2017, s. 11

Tab. 3. Klasyfikacja gospodarstw rolnych według typu rolniczego

Nr typu	Nazwa typu
1	Specjalizujące się w uprawach polowych
2	Specjalizujące się w uprawach ogrodniczych (warzyw, truskawek, kwiatów i roślin ozdobnych), grzybów i szkółkarstwie
3	Specjalizujące się w uprawie drzew i krzewów owocowych (uprawy trwałe)
4	Specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych paszami objętościowymi
5	Specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych paszami treściwymi
6	Mieszane – różne uprawy
7	Mieszane – różne zwierzęta
8	Mieszane – różne uprawy i zwierzęta
9	Gospodarstwa niesklasyfikowane

Źródło: *Fadn i Polski Fadn*, opracowanie Grzybowska E., Warszawa 2017, s. 11

Niniejsza praca ogranicza się do analizy dochodu gospodarstw rolnych według klasy wielkości ekonomicznej nie uwzględniając typu rolniczego. Jednak dla lepszego zobrazowania struktury gospodarstw rolnych w Polsce w tabeli nr 4 przedstawiono rozkład gospodarstw rolnych z uwzględnieniem obu kategorii.

2.2. Rozkład gospodarstw rolnych według typów rolniczych i klas wielkości ekonomicznej

Tab. 4. Rozkład gospodarstw rolnych w polu obserwacji obejmujących Polskę według typów rolniczych i klas wielkości ekonomicznej

		Klasy według ES6						Razem
		Bardzo małe 2<=€<8	Małe 8<=€<25	Średnio- małe 25<=€<50	Średnio- duże 50<=€<100	Duże 100<=€<500	Bardzo- duże €>=500	
Typy według TF8	Uprawy polowe	73 671	50 384	11 965	5159	3 421	417	145 017
	Uprawy ogrodnicze	3 890	11 725	6 476	4 366	2 867	191	29 515
	Uprawy trwałe	11 644	17 113	2 924	490	333	0	32 504
	Krowy mleczne	15 860	44 746	32 550	10 807	1 656	0	105 619
	Zwierzęta trawożerne	13 042	14 581	2 5020	691	114	0	30 948
	Trzoda chlewna	2 431	9 141	5 518	3 828	2 513	114	23 545
	Drób	4 334	3 501	1 009	806	2 733	724	13 107
	Mieszane	149 120	156 252	32 370	9 565	2 583	734	350 624
Razem (EUR>=4)		273 992	307 443	95 332	35 712	16 220	2 180	730 879
Razem (EUR<4)								775 741
Ogółem w Polsce		273 992	307 443	95 332	35 712	16 220	2 180	1 506 620

Źródło: <http://www.kpodr.pl/wp-content/uploads/2018/12/Grzelak-A.-pokaz-na-konferencj%C4%99-26.11.2018.pdf>,

W Polsce liczba gospodarstw rolnych, w których wartość ekonomiczna jest poniżej 4 tys. EUR stanowi aż 51,5% (775 741) wszystkich gospodarstw. Są to gospodarstwa bardzo małe o wielkość od 1 do 5 ha. Z kolei gospodarstwa małe, o wielkości od 5 do 10 ha, stanowią 20% ogółu gospodarstw rolnych. Problem mnogości małych gospodarstw nie dotyczy wyłącznie Polski. W 2016 r. w Polsce średnia wielkość gospodarstwa rolnego wynosiła nieco ponad 10 ha, podczas gdy w całej UE było to niewiele ponad 16 ha²⁷. Według danych zamieszczonych w tabeli nr 4 gospodarstw dużych i bardzo-dużych jest w sumie 18 400, co stanowi 1,2% wszystkich gospodarstw rolnych.

²⁷ Polska wieś 2018. Raport o stanie wsi, op. cit., s.146

2.3. Dochody gospodarstw rolnych w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej.

Struktura rolnictwa państw członkowskich Unii Europejskiej różni się w zależności od różnych warunków w zakresie geologii, topografii, klimatu i zasobów naturalnych, jak również w zależności od różnorodności regionalnych działalności, infrastruktury i zwyczajów społecznych.

W niniejszej pracy analizie poddane zostały kraje znajdujące się w podobnej szerokości geograficznej, sąsiadujące z Polską, a mianowicie Litwa, Łotwa, Republika Czeska, Niemcy. Wśród wszystkich państw członkowskich UE zdecydowanie największą średnią wielkość gospodarstwa rolnego w 2013 r. odnotowano w Republice Czeskiej, gdzie wyniosła ona 133 hektary²⁸, w związku z tym brak danych dla bardzo małych jednostek w badaniach FADN dla gospodarstw czeskich (tabela 5). Z kolei gospodarstwa niemieckie osiągają wielkość standardowej produkcji powyżej 25 tys. EUR²⁹ co pozwala włączyć do analizy gospodarstwa rolne Niemiec dopiero dla wielkości ekonomicznej 25-50 tys. EUR czyli dla jednostek średnio – małych (tabela nr 7).

Przeciętna powierzchnia gospodarstw rolnych, klasyfikowanych jako jednostki bardzo małe, wynosi 7,5 ha. Dochody gospodarstw rolnych dla jednostek bardzo małych (2-8 tys. EUR) zostały przedstawione w tabeli poniżej.

Tab. 5. Dochody gospodarstw rolnych dla jednostek bardzo małych (2-8 tys. EUR; 7,5ha)

Rok	Litwa	Łotwa	Polska
2004	3400	3534	1793
2005	3791	3950	1817
2006	4883	6211	2744
2007	4372	5132	3596
2008	5019	4749	3013

²⁸https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Farm_structure_statistics/pl, dn. 28.03.2019 r.

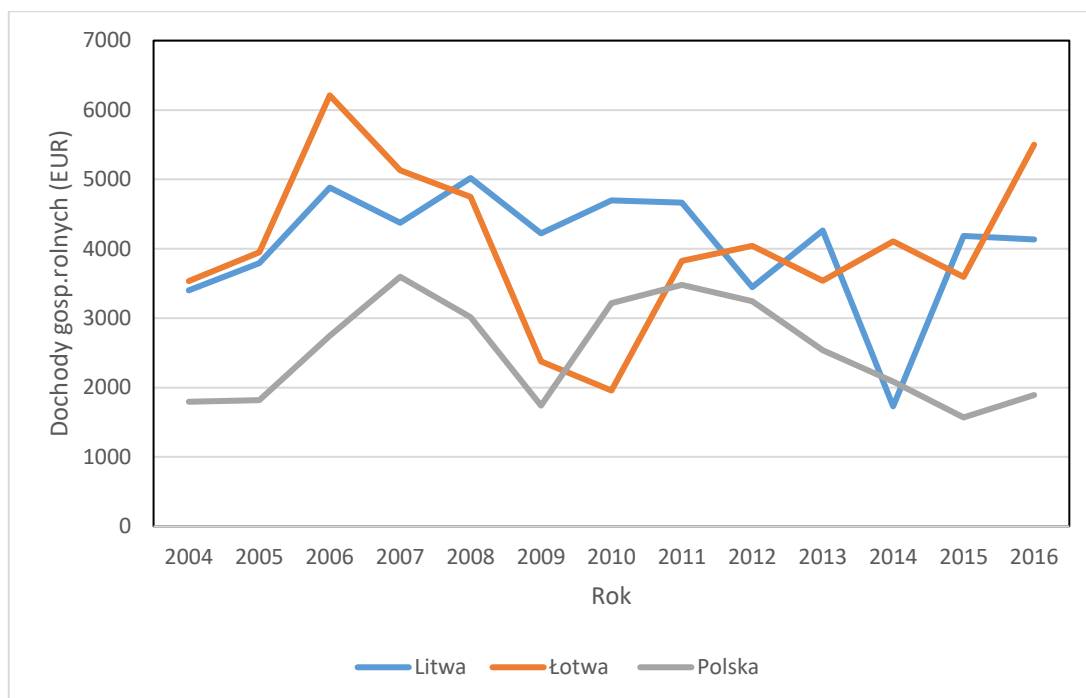
²⁹ W. Kleinhanss, *Konkurencyjność głównych typów gospodarstw rolniczych w Niemczech*, Thünen-Institute für Betriebswirtschaft, Brunszwik, Niemcy, s.27

Rok	Litwa	Łotwa	Polska
2009	4221	2376	1738
2010	4697	1957	3218
2011	4664	3823	3478
2012	3446	4044	3245
2013	4261	3539	2540
2014	1729	4105	2086
2015	4183	3593	1569
2016	4135	5499	1892
Średnia dochodów w badanym okresie	4062	4062	2518

Źródło: http://ec.europa.eu/agriculture/rica/database/database_en.cfm, 23.11.2018 r.

Dla lepszego zobrazowania omawianych danych wartości z tabeli przedstawiono na wykresie nr 1.

Wykres 1. Dochody gospodarstw rolnych dla jednostek bardzo małych (2-8 tys. EUR; 7,5 ha)

Dochody bardzo małych gospodarstw rolnych w Polsce w porównaniu do dochodów bardzo małych gospodarstw rolnych na Litwie i Łotwie były znacząco niższe w całym analizowanym okresie. Dochody gospodarstw rolnych w Polsce wahały się od 1 569 EUR w 2015 r. do 3 596 EUR w 2007 roku. Średnia dochodów w badanym okresie w Polsce kształtowała się w granicach 2 518 EUR podczas gdy dochody na Litwie i Łotwie były na poziomie 4 062 EUR co stanowi 1,6 raza większe dochody. Bardzo małe gospodarstwa rolne stanowią dużą część ogółu gospodarstw rolnych. W Unii Europejskiej jest 10,5 mln gospodarstw rolnych, z których 2/3 ma powierzchnię mniejszą niż 5 ha. Najwięcej małych gospodarstw jest na Malcie (96,5%)³⁰.

Kolejną jednostką według klas wielkości ekonomicznej to gospodarstwa małe. Przeciętna powierzchnia małych gospodarstw rolnych wynosi 14 ha. Dochody gospodarstw rolnych dla jednostek bardzo małych (8-25 tys. EUR) zostały przedstawione w tabeli poniżej oraz zobrazowane na wykresie nr 2.

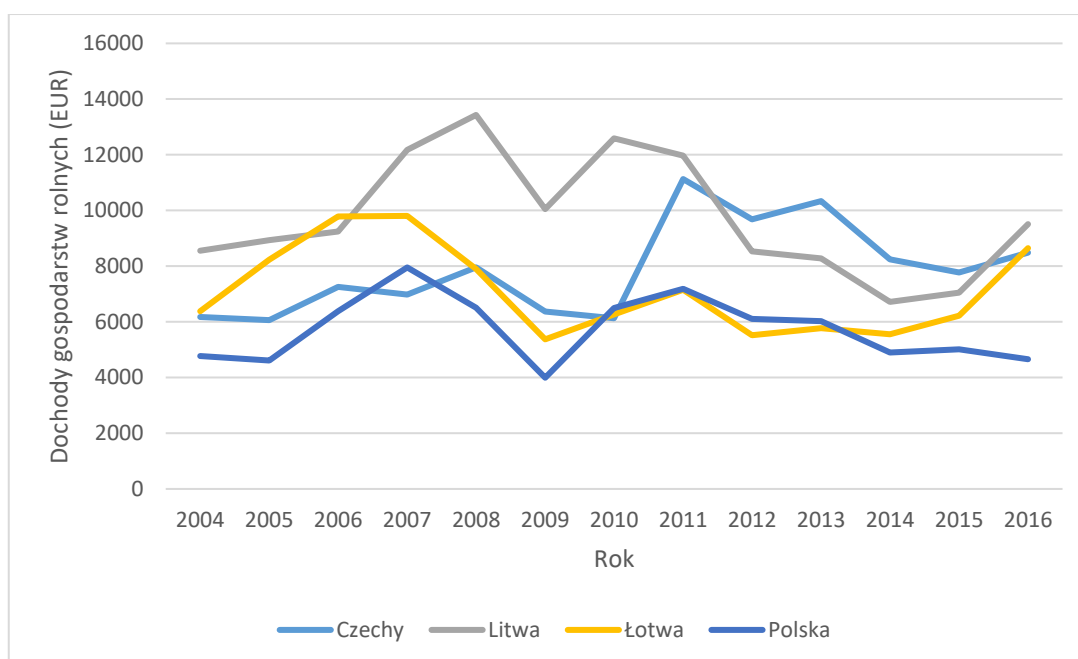
³⁰ „Topagrar”, 02.2109, s. 24

Tab.6. Dochody gospodarstw rolnych dla jednostek małych (8-25 tys. EUR; 14 ha)

Rok	Czechy	Litwa	Łotwa	Polska
2004	6174	8556	6377	4775
2005	6062	8936	8234	4612
2006	7250	9246	9790	6378
2007	6982	12178	9805	7954
2008	7960	13430	7898	6507
2009	6368	10044	5372	3994
2010	6127	12594	6268	6501
2011	11128	11964	7148	7186
2012	9682	8537	5516	6105
2013	10334	8274	5778	6020
2014	8240	6717	5552	4897
2015	7772	7054	6222	5015
2016	8482	9510	8641	4654
Średnia docho- dów w badanym okresie	7889	9772	7123	5738

Źródło: http://ec.europa.eu/agriculture/rica/database/database_en.cfm, 23.11.2018 r.

Wykres 2. Dochody gospodarstw rolnych dla jednostek małych (8-25 tys. EUR; 14ha)

Dochody polskich gospodarstw rolnych dla jednostek małych kształtują się na najniższym poziomie spośród wszystkich badanych krajów i wahały się od 4 612 EUR w 2005 r. do 7 954 EUR w 2007 roku. Dochody Łotwy stanowią 1,2 krotność dochodów w Polsce. Z kolei 1,4 raza dochody na Litwie przewyższają dochody w Polsce oraz 1,7 raza dochody w Czechach przewyższają dochody gospodarstw małych w Polsce. Wyraźnie widoczna jest tendencja spadkowa dochodów małych gospodarstw rolnych w Polsce począwszy od 2011 roku, czego nie można powiedzieć o dochodach porównywalnych gospodarstw na Litwie, Łotwie i Czechach, gdzie od 2015 r. była wyraźna tendencja wzrostowa.

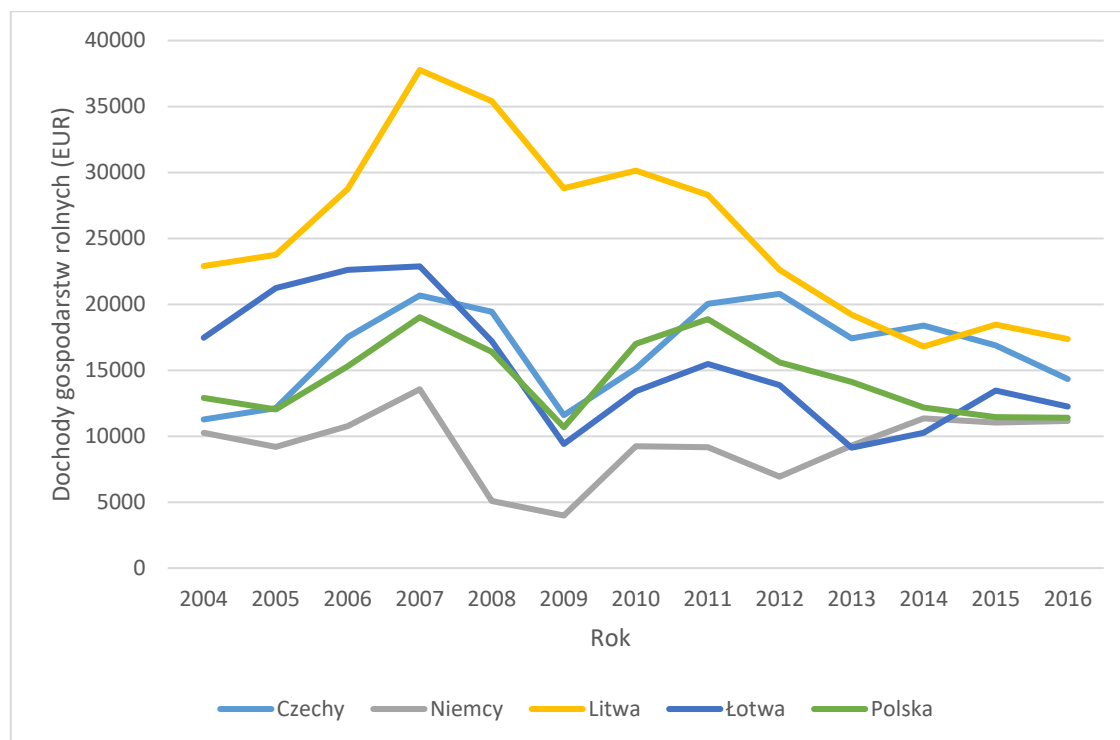
Trzecia klasa wielkości ekonomicznej to gospodarstwa średnio – małe. Przeciętna powierzchnia tych gospodarstw wynosi 24 ha. Dochody gospodarstw rolnych dla jednostek średnio-małych (25-50 tys. EUR) zostały przedstawione w tabeli nr 7 oraz na wykresie nr 3.

Tab.7. Dochody gospodarstw rolnych dla jednostek średnio-małych (25-50 tys. EUR; 24ha)

Rok	Czechy	Niemcy	Litwa	Łotwa	Polska
2004	11268	10245	22901	17461	12906
2005	12137	9180	23757	21235	12029
2006	17503	10763	28766	22607	15314
2007	20680	13559	37770	22879	19022
2008	19445	5074	35413	17202	16395
2009	11600	3982	28808	9410	10675
2010	15131	9248	30132	13402	17011
2011	20048	9171	28303	15470	18876
2012	20794	6936	22609	13884	15592
2013	17422	9281	19207	9127	14126
2014	18388	11337	16798	10254	12185
2015	16880	11025	18468	13452	11453
2016	14327	11162	17371	12244	11396
Średnia dochodów w badanym okresie	1969	1647	3098	2285	1869

Źródło: http://ec.europa.eu/agriculture/rica/database/database_en.cfm, dn. 22.11.2018 r.

Wykres 3. Dochody gospodarstw rolnych dla jednostek średnio-małych (25-50 tys. EUR; 24 ha)

Dochody jednostek średnio-małych w Polsce mieszczą się w przedziale 10 675 EUR w 2009 r. do 19 022 EUR w 2007 roku. Średni dochód wynosi 1 869 EUR co stanowi wartość średnią w porównaniu do pozostałych dochodów badanych krajów. Większy średni dochód osiągnęły Łotwa i Litwa, ale mniejszy Niemcy i Czechy. Na wykresie Polska znajduje się w środku stawki.

Jedynie gospodarstwa średnio-duże generują dochody zapewniające opłatę pracy zbliżoną do zarobków średniego personelu biurowego, a w gospodarstwach dużych i bardzo dużych dochody wielokrotnie przewyższają poziom uzyskiwany przez kierowników małych przedsiębiorstw³¹.

Kolejna grupa gospodarstw rolnych według wielkości ekonomicznej to gospodarstwa średnio – duże. Przeciętna powierzchnia średnio-dużych gospodarstw rolnych wynosi 40 ha. Dochody gospodarstw rolnych dla jednostek średnio-dużych (50-100 tys. EUR) zostały przedstawione w tabeli poniżej.

³¹ Bear-Nawrocka A., *Kwestia parytetu dochodów rolniczych a polityka rolna Unii Europejskiej*, IX Kongres Ekonomistów Polskich, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, s.3

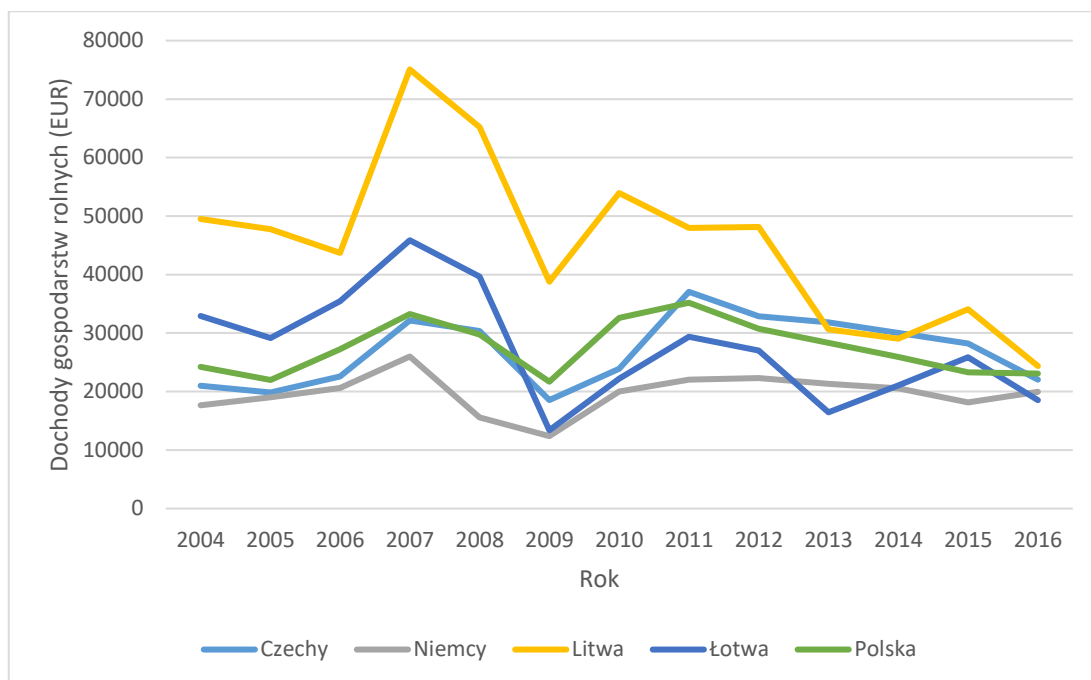
Tab.8. Dochody gospodarstw rolnych dla jednostek średnio-dużych (50-100 tys. EUR; 40 ha)

Rok	Czechy	Niemcy	Litwa	Łotwa	Polska
2004	21004	17677	49495	32949	24247
2005	19835	19041	47730	29148	21982
2006	22602	20614	43724	35426	27249
2007	32184	25992	75069	45868	33260
2008	30362	15595	65228	39665	29726
2009	18546	12384	38759	13382	21688
2010	23911	20025	53923	22212	32621
2011	37051	22039	47979	29395	35189
2012	32887	22301	48112	27004	30711
2013	31805	21318	30608	16473	28327
2014	30010	20531	29041	21038	25948
2015	28202	18125	34101	25878	23315
2016	22058	19946	24368	18538	23082
Średnia dochodów w badanym okresie	26958	19661	45241	27460	27488

Źródło: http://ec.europa.eu/agriculture/rica/database/database_en.cfm, dn. 22.11.2018 r.

Dla lepszego zobrazowania omawianych danych wartości z tabeli przedstawiono na wykresie nr 4.

Wykres 4. Dochody gospodarstw rolnych dla jednostek średnio-dużych (50-100 tys. EUR; 40 ha)

Dochody gospodarstw rolnych dla jednostek średnio-dużych wahały się w granicach 21 688 EUR w 2009 r. do 35 189 EUR w 2011 roku. Porównując średnie dochody gospodarstw rolnych badanych państw w danym okresie można zauważyć, że dochody w Polsce znajdują się w środku stawki. Większe dochody uzyskały gospodarstwa rolne na Litwie, dochody gospodarstw niemieckich i czeskich były niższe, natomiast średnie dochody osiągnięte przez gospodarstwa rolne na Łotwie były na tym samym poziomie co dochody gospodarstw polskich.

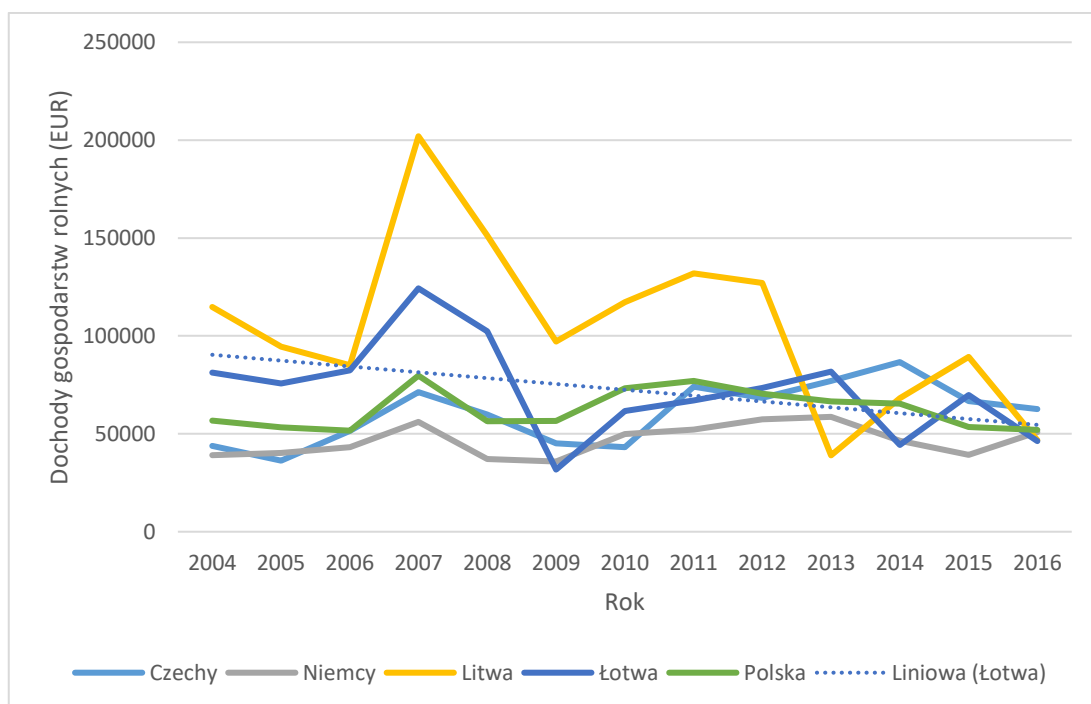
Z kolei dla jednostek dużych przeciętna powierzchnia gospodarstw rolnych wynosi 85 ha. Dochody gospodarstw rolnych dla jednostek dużych (100-500 tys. EUR) zostały przedstawione w tabeli poniżej oraz zobrazowane na wykresie nr 5.

Tab.9. Dochody gospodarstw rolnych dla jednostek dużych (100-500 tys. EUR; 85 ha)

Rok	Czechy	Niemcy	Litwa	Łotwa	Polska
2004	43799	39126	114810	81348	56812
2005	36294	40184	94524	75751	53346
2006	51487	43245	85065	82491	51610
2007	71286	56046	201990	124304	79739
2008	59787	37103	151204	102358	56487
2009	45181	35867	97153	31731	56641
2010	43133	49857	117234	61695	73343
2011	74026	52115	132020	66981	77039
2012	68369	57357	127122	73347	70527
2013	77084	58670	39011	81829	66615
2014	86651	46413	68151	44357	65345
2015	66655	39186	89208	69886	53423
2016	62635	50918	46805	46220	52019
Średnia dochodów w badanym okresie	60491	46622	104946	72484	62534

Źródło: http://ec.europa.eu/agriculture/rica/database/database_en.cfm, dn. 23.11.2018 r.

Wykres 5. Dochody gospodarstw rolnych dla jednostek dużych (100-500 tys. EUR; 85 ha)

Dochody gospodarstw rolnych dla jednostek dużych w Polsce kształtowały się na poziomie 62 534 EUR średnio w całym analizowanym okresie. Większy średni dochód gospodarstw rolnych, osiągany w dużych jednostkach, można było zauważyć na Litwie (104 946 EUR) i Łotwie (72 484 EUR). Z kolei duże polskie gospodarstwa rolne osiągają wyższy dochód w badanym okresie od gospodarstw niemieckich (46 622 EUR) i czeskich (60 491 EUR).

Dochody dużych gospodarstw rolnych wszystkich badanych krajów wykazywały wyraźną tendencję spadkową (2016 r.).

Ostatnia analizowana jednostka to gospodarstwa bardzo duże. Dla tych jednostek przeciętna powierzchnia wynosi 553 ha. Dochody gospodarstw rolnych dla jednostek bardzo dużych (powyżej 500 tys. EUR) zostały przedstawione w tabeli poniżej.

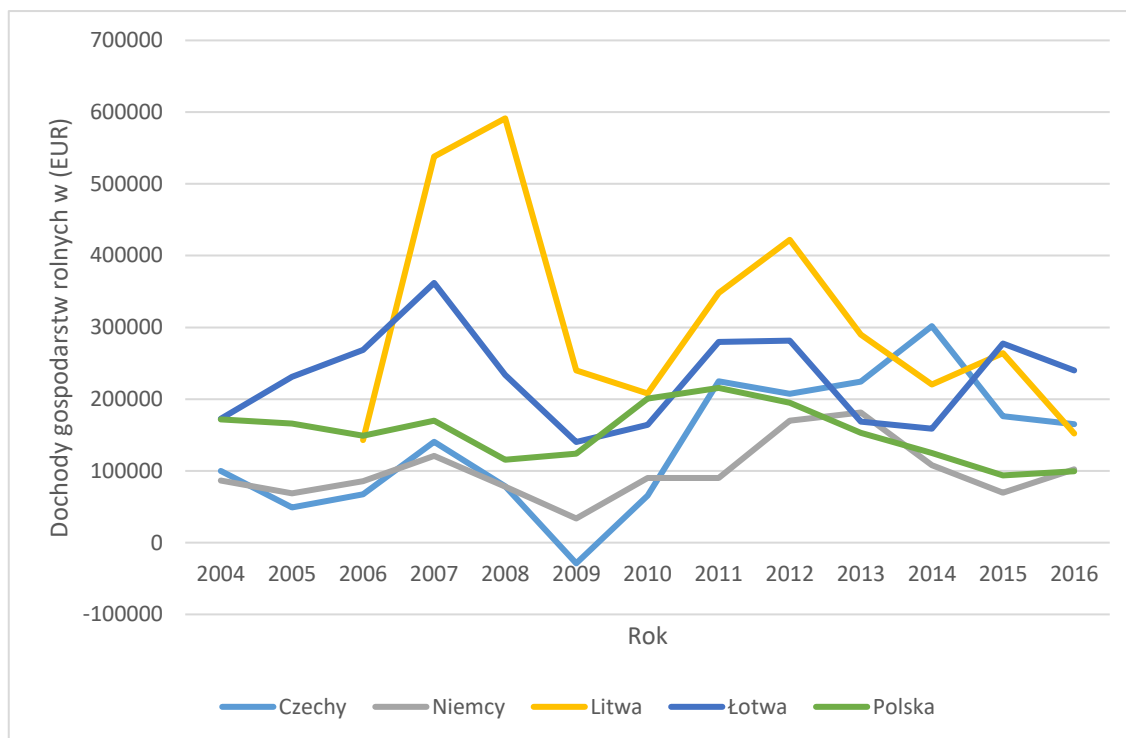
Tab.10. Dochody gospodarstw rolnych dla jednostek bardzo dużych (powyżej 500 tys. EUR, 553ha)

Rok	Czechy	Niemcy	Litwa	Łotwa	Polska
2004	100139	86774	.	172701	171642
2005	48894	68611	.	231276	165882
2006	67288	85813	142932	268520	148912
2007	140454	120840	538082	361975	170035
2008	78460	78286	591357	233957	115681
2009	-28841	33669	240168	140296	123921
2010	65454	90182	208016	164262	200666
2011	224802	89939	348127	279596	215653
2012	207663	169776	422098	281501	194886
2013	224281	181363	289891	168531	152883
2014	301746	108079	220211	158752	125087
2015	176094	69554	263996	277684	93695
2016	165223	102358	151953	240068	99514
Średnia dochodów w badanym okresie	136281	98865	262833	229163	152189

Źródło: http://ec.europa.eu/agriculture/rica/database/database_en.cfm, dn. 23.11.2018 r.

Dla lepszego zobrazowania omawianych danych wartości z tabeli przedstawiono na wykresie nr 6.

Wykres 6. Dochody gospodarstw rolnych dla jednostek bardzo dużych (powyżej 500 tys. EUR, 553 ha)

Bardzo podobna sytuacja dotycząca średnich dochodów gospodarstw rolnych z lat 2004-2016 ma miejsce dla jednostek bardzo-dużych. Większe dochody osiągnęły Litwa (1,7 raza większe) i Łotwa (1,5 raza większe) natomiast mniejsze Niemcy i Czechy. Dochody gospodarstw rolnych w Polsce stanowiły 1,1 dochodów gospodarstw rolnych w Czechach, 1,5 dochodów gospodarstw rolnych w Niemczech.

Dla wszystkich omawianych jednostek można było zaobserwować niższe dochody w latach 2008-2009. Są one prawdopodobnie skutkiem kryzysu gospodarczego, który dotknął wiele gałęzi gospodarki.

W każdym typie gospodarstwa daje się zauważyć tendencję spadkową dochodów rolniczych począwszy od 2011 roku. Jest to prawdopodobnie efekt drożejących środków produkcji oraz niższych cen skupu produktów rolnych. Dużą rolę w spadku dochodów począwszy do 2011 roku ma również obowiązek dostosowania infrastruktury rolniczej do wymogów wspólnej polityki rolnej. Niższe dochody z gospodarstw rolnych spowodowały w tym okresie odpływ siły roboczej na rzecz pracy najemnej. Bardzo małe i małe gospodarstwa nie angażują sił i środków w zwiększenie dochodów z pracy w rolnictwie. Następuje minimalizacja nakładów pracy i środków produkcji.

Duże znaczenie w dochodach rolniczych ma zmienność klimatyczna, która jest przyczyną niższych dochodów w każdej badanej jednostce gospodarstw rolnych w roku 2015.

Rozdział III Dochody parytetowe w rolnictwie

3.1. Pojęcie parytetu w rolnictwie

Pojęcie parytetu w odniesieniu do rolnictwa pojawiło się po raz pierwszy w latach 30-tych XX wieku w Stanach Zjednoczonych. W końcu tzw. wielkiego kryzysu wprowadzono ceny parytetowe, które miały być głównym instrumentem w zapewnieniu zrównania przeciętnego poziomu dochodów w rolnictwie i w przemyśle³². Zagwarantowanie producentom rolnym satysfakcjonujących dochodów (porównywalnych z innymi grupami społecznymi) znalazło również swoje odzwierciedlenie w celach tworzącej się Wspólnej Polityki Rolnej. Ogólnie rzecz ujmując, ewolucja instrumentów WPR wspierających dochody rolnicze przebiegała w kierunku przesuwania wzajemnych proporcji w stosowaniu środków cenowych i poza cenowych – od wspierania produkcji do wspierania producenta³³.

3.2. Dochody parytetowe w Polsce na tle krajów UE

W tabeli zawarto dane dotyczące parytetu dochodowego w wybranych krajach Unii Europejskiej w latach 2004-2011.

Tab. 11. Relacja dochodu przedsiębiorcy rolnego przypadającego na 1 AWU³⁴ nieopłaconej siły roboczej (praca własna) do średniego wynagrodzenia netto osoby zatrudnionej w pozostałych sektorach gospodarki w wybranych krajach UE w latach 2004-2011

---

³² Bear-Nawrocka A., *Kwestia parytetu dochodów rolniczych a polityka rolna Unii Europejskiej*, IX Kongres Ekonomistów Polskich, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, s. 1

³³ Ibidem, s.2

³⁴ AWU (Annual Work Unit) – roczna jednostka pracy stanowiąca ekwiwalent czasu pracy osoby pełnozatrudnionej. Według GUS w rolnictwie polskim wynosi ona 2120 godzin pracy w roku

Austria	59,5	57,2	64,0	73,1	70,5	50,5	59,3	72,2
Belgia	98,6	85,3	118,4	128,6	88,0	94,1	132,7	78,3
Bułgaria	143,6	152,7	151,3	125,2	194,0	114,9	115,4	129,6
Czechy	215,0	213,9	170,3	157,7	133,1	142,5	139,5	142,2
Estonia	126,7	118,1	101,7	149,4	84,1	69,6	179,0	215,2
Finlandia	59,3	60,3	54,1	63,6	43,8	57,7	65,0	59,3
Francja	91,2	82,0	96,5	107,5	79,2	49,6	96,2	89,7
Grecja	96,1	89,6	80,6	86,6	73,3	71,6	60,4	74,2
Hiszpania	197,4	163,7	152,9	184,4	143,8	141,9	163,4	159,4
Holandia	66,4	57,1	88,7	77,5	58,5	30,6	67,3	48,3
Irlandia	52,8	65,4	52,1	56,3	44,5	30,7	39,8	56,8
Litwa	71,6	78,2	53,3	71,3	58,6	43,2	59,9	82,7
Luksemburg	86,6	59,8	68,2	88,7	53,9	26,0	23,9	38,7
Łotwa	78,1	72,8	86,1	82,1	57,4	46,6	72,2	81,0
Niemcy	75,1	59,5	68,2	90,6	95,8	42,5	62,4	79,0
Polska	47,7	42,5	47,4	54,9	43,2	49,6	60,3	64,8
Portugalia	43,7	37,8	37,5	31,7	32,3	26,8	31,6	24,8
Rumunia	147,1	64,9	61,6	37,5	58,8	42,1	33,3	62,1
Słowenia	48,3	46,8	43,7	48,0	40,2	38,3	39,8	42,0
Szwecja	46,6	61,2	72,9	88,2	68,9	38,4	64,9	64,7
Węgry	59,8	56,0	60,2	64,4	98,4	49,0	63,4	120,8
Wielka Brytania	72,6	69,6	71,4	76,7	123,3	115,8	119,5	135,6
Włochy	83,7	62,1	57,1	53,4	55,4	49,3	34,7	44,0
UE-27	45,6	38,7	40,8	45,9	43,5	35,0	42,1	44,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie materiałów z IX Kongresu Ekonomistów Polskich, A. Bear-Nawrocka „Kwestia parytetu dochodów rolniczych a polityka rolna Unii Europejskiej”, s.6

W całym tym okresie dochody rolników we Wspólnocie kształtowały się poniżej wynagrodzeń ludności w pozostałych sektorach gospodarki. Relacja ta wahała się w granicach 35-45.6%. Widoczne pogorszenie tych relacji miało miejsce zwłaszcza w 2009 roku, co mogło być między innymi skutkiem ostatniego kryzysu globalnego. Na tle wszystkich państw Wspólnoty wyróżniają się Hiszpania i Wielka Brytania, gdzie dochody producentów rolnych przewyższały średnie wynagrodzenia netto pracowników w pozostałych sektorach gospodarki. W przypadku rolnictwa hiszpańskiego decyduje

o tym duże zaangażowanie zasobów ziemi w opłacalną produkcję warzyw i owoców. Z kolei w odniesieniu do pozostałych państw można wnioskować o wysokim wyposażeniu zasobów pracy w kapitał, co determinuje wysoką ich wydajność. W pozostałych starych państwach członkowskich sytuacja ekonomiczna producentów rolnych względem innych grup pracowników gospodarki narodowej kształtowała się na znacznie niższym poziomie, co w szczególności dotyczy rolnictwa włoskiego i portugalskiego. Z tych danych można wysnuć wniosek, że mimo zastosowania różnych mechanizmów wynikających z WPR, w sektorze rolnym tych państw dysparytet dochodowy utrzymuje się. W Polsce dochody gospodarstw rolnych po wejściu do UE utrzymywały się na stabilnym poziomie 40-50% dochodów osób pracujących w sektorach pozarolniczych. W latach 2010 - 2011 następowała systematyczna poprawa w tym zakresie osiągając wartość 60%. Należy jednocześnie podkreślić, że analiza sytuacji ekonomicznej z punktu widzenia rolnictwa jako sektora gospodarki narodowej zakłada, że wyniki są sumą indywidualnych wyników osiąganych przez poszczególne jednostki produkcyjne w rolnictwie. Nie oznacza to jednak, że poszczególne gospodarstwa rolne osiągają pożądaną dochody w równym stopniu.

Ponad 570 tys. gospodarstw objętych polem obserwacji polskiego FADN nie osiąga z prowadzonej działalności rolniczej dochodu parytetowego, tj. przeciętnego dochodu netto w gospodarce narodowej. Pole obserwacji polskiego FADN obejmuje około 730 tys. gospodarstw rolnych, które zgodnie z założeniami metodologicznymi pokrywają co najmniej 90% Standardowej Produkcji ze wszystkich gospodarstw rolnych w Polsce. W 2015 r. gospodarstwa charakteryzujące się wielkością ekonomiczną przekraczającą 25 tys. EUR wartości Standardowej Produkcji (SO) tworzyły grupę podmiotów uzyskujących co najmniej dochód parytetowy. Zbiór ten liczył około 150 tys. gospodarstw rolnych³⁵, co stanowi ok. 10% wszystkich gospodarstw znajdujących się w polu obserwacji FADN.

Jednakże ze względu na niewielką liczbę tych gospodarstw (ok. 10%) oraz zajmowana przez nie powierzchnię, gospodarstwa te nie stanowią o kondycji polskiego rolnictwa. Można wyciągnąć wniosek, że zdolności produkcyjne dominującej części polskich gospodarstw rolnych nie pozwalają na zaspokojenie podstawowych potrzeb życiowych rodzin rolniczych.

---

³⁵ *Polska wieś 2018. Raport o stanie wsi*, op.cit., s. 146

Zakończenie

Jak wynika z przedstawionych danych, dochody osiągane przez większość gospodarstw rolnych w Polsce nie pozwalają na utrzymanie rodziny z pracy w gospodarstwie rodzinnym. W analizowanym okresie tylko gospodarstwa powyżej 24 ha uzyskiwały dochody porównywalne do dochodów w innych gałęziach gospodarki. Sposobu na poprawę dochodowości gospodarstw rolnych można więc upatrywać w dwóch kategoriach: powiększeniu areału gospodarstwa rolnego lub sprzedaży wytworzonych produktów w krótkich kanałach dystrybucji³⁶.

Rozwój krótkich kanałów dystrybucji przyczynić się może do budowy lokalnych systemów żywnościowych, takich jak np. „Wolny Jarmark Toruński”, który odbywa się co 2 tygodnie na Rynku Nowomiejskim w Toruniu. Nie ulega wątpliwości, że krótki łańcuch dostaw produktów rolnych jest niezmiernie istotny dla rolników, konsumentów oraz rozwoju obszarów wiejskich.

Zmiany w gospodarstwach rodzinnych powinny być stymulowane i wspierane przez organizacje działające w otoczeniu rolnictwa oraz państwo, m.in. poprzez działania edukacyjne, informacyjne, propagowanie dobrych praktyk, a także odpowiednie ustawodawstwo.

Od początku 2019 roku obowiązuje ustawa o zmianie niektórych ustaw w celu ułatwienia sprzedaży żywności przez rolników do sklepów i restauracji. Faktycznie zmiany dotyczą ustaw z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych³⁷ oraz ustawy z dnia 25 sierpnia 2006 r. o bezpieczeństwie żywności i żywienia³⁸. Ułatwienia

---

³⁶ Krótki łańcuch dostaw oznacza łańcuch dostaw, który obejmuje ograniczoną liczbę podmiotów gospodarczych zaangażowanych we współpracę, przynoszący lokalny rozwój gospodarczy oraz charakteryzujący się ścisłymi związkami geograficznymi i społecznymi między producentami, podmiotami zajmującymi się przetwórstwem a konsumentami. Powyższa definicja wynika z rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW). Do krótkiego łańcucha dostaw zalicza się z reguły: sprzedaż bezpośrednią żywności (przetworzonej i produktów rolnych nieprzetworzonych) przez producentów rolnych, w tym w gospodarstwie, na targowisku, przez Internet, dostawy do domu lub restauracji zbiorową sprzedaż bezpośrednią żywności (w gospodarstwie, na targu, we wspólnym sklepie, przez Internet), sformalizowaną współpracę w zakresie sprzedaży żywności (np. spółdzielnia, grupa czy stowarzyszenie producentów).

³⁷ Dz.U. 1991 nr 80 poz. 350

³⁸ Dz.U. 2006 nr 171 poz. 1225

w obszarze sprzedaży bezpośredniej mają zachęcić rolników do podjęcia sprzedaży prosto z gospodarstwa.

W wielu regionach kraju zainteresowanie zakupem produktów prosto od rolnika jest coraz większe, szczególnie w okolicach większych miast i gospodarstw położonych przy ruchliwej trasie. Skrócenie drogi od pola do stołu i szansa przejęcia marży przetwórczej i handlowej to dla wielu gospodarstw perspektywa istotnej poprawy dochodów. Zmiana przepisów ułatwia i rozszerza możliwości zbytu pierwotnych i przetworzonych produktów rolnych z gospodarstwa rolnego w ramach rolniczego handlu detalicznego (RHD)³⁹.

Od sprzedaży bezpośredniej odróżnić należy działalność marginalną, lokalną i ograniczoną, która odnosi się do przetwórstwa i sprzedaży produktów pochodzenia zwierzęcego (MOL). Problematyka ta uregulowana została w rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 21 marca 2016 r. w sprawie szczegółowych warunków uznania działalności marginalnej, lokalnej i ograniczonej⁴⁰ oraz rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 18 marca 2013 r. w sprawie wymagań, jakie powinien spełniać projekt technologiczny zakładu, w którym ma być prowadzona działalność w zakresie produkcji produktów pochodzenia zwierzęcego⁴¹.

Kolejnym sposobem zwiększenia konkurencyjności małych gospodarstw rolnych jest zrzeszanie się rolników. Taka konsolidacja w czasach globalizacji i dominacji pośredników pozwoli rolnikom na konkutowanie. Jednym ze sposobów zrzeszania się rolników jest stworzenie spółdzielni rolniczych, których powstawanie reguluje ustawa z dnia 4 października 2018 r. o spółdzielniach rolników⁴². Połączenie oferty rynkowej wielu gospodarstw zwielokrotnia ich siłę ekonomiczną i możliwości działania na rynku⁴³.

---

³⁹ RHD został wprowadzony z początkiem 2017 r., jednak przez 2 lata nie przyjął formy masowej. Środowiska rolnicze wskazywały, że przyjęte rozwiązania są niewystarczające w porównaniu z sytuacją rolników w starych krajach UE, w szczególności w zakresie zakazu sprzedaży do lokalnych odbiorców instytucjonalnych, a także ze względu na zbyt niską kwotę zwolnienia z podatku dochodowego. Wprowadzone zmiany w ramach RDH dotyczą następujących obszarów: podniesiono z 20 do 40 tys. kwotę wartości sprzedaży zwolnionej z podatku dochodowego, rozszerzono możliwość sprzedaży produktów do zakładów prowadzących handel detaliczny z przeznaczeniem dla konsumenta finalnego (m. in. lokalne sklepy i restauracje), rozszerzono dopuszczalny zasięg terytorialny sprzedaży w ramach RDH z gospodarstwa na obszarze województwa, w którym ma miejsce prowadzenie produkcji, lub na obszarach powiatów lub miast stanowiących siedzibę wojewody lub sejmiku województwa, sąsiadujących z tym województwem³⁹.

⁴⁰ Dz.U. 2016 poz. 451

⁴¹ Dz.U. 2013 poz. 434

⁴² Dz.U. 2018 poz. 2073

⁴³ <https://serwisy.gazetaprawna.pl/rolnictwo/artykuly/1257645,sejm-spoldzielnie-rolnikow-i-nizsze-podatki.html> (16.01.2019 r.) Nowe przepisy zakładają m.in. zmniejszenie obciążeń podatkowych dla rolników zakładających spółdzielnie (np. obowiązkowe zniesienie podatku od nieruchomości). Spółdzielnie rolników będą też wspólnie planować i prowadzić produkcję oraz przetwórstwo produktów dostarczonych przez członków. Wspólnie będą

Ciekawym rozwiązaniem mogącym poprawić konkurencyjność polskiego rolnika zaproponowanym przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi na początku 2019 r. jest stworzenie „platformy żywnościowej”⁴⁴.

Mechanizm rynku korporacyjnego wywiera presję na gospodarstwa rodzinne do przekształcania się w przedsiębiorstwa rolne. Tendencja do zwiększania areалу produkcyjnego i zmian strukturalnych jest typowa dla całej Wspólnoty. Jednak możliwości powiększania powierzchni bardzo - małych i małych gospodarstw rolnych w Polsce są ograniczone co najmniej z dwóch powodów. Po pierwsze ograniczeniem jest cena, która diametralnie wzrosła, gdy dopłaty bezpośrednie związane zostały z arealem, po drugie w niektórych rejonach Polski występuje problem z nabyciem gruntów ze względu na słabe zainteresowanie sprzedażą ziemi. Szczególnie jest to widoczny problem w województwach wielkopolskim i kujawsko – pomorskim. Jednak to właśnie gospodarstwa bardzo-małe i małe wydają się najbardziej społecznie efektywne w osiąganiu celów środowiskowych i zapewnieniu możliwości zrównoważonego rozwoju, nie tylko danego regionu, ale i całego kraju.

---

również mogły przechowywać, konfekcjonować i standaryzować te produkty oraz prowadzić handel. Ustawa zakłada też, że spółdzielnie będą mogły upowszechniać wśród swoich członków korzystne dla środowiska metody uprawy, technologie produkcji i metody gospodarki odpadami.

⁴⁴ Realizację projektu pt. „Platforma Żywnościowa” ogłoszonym przez Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa powierzono konsorcjum w składzie Giełda Papierów Wartościowych w Warszawie, Towarowa Giełda Energii i Izba Rozliczeniowa Giełd Towarowych. Projekt uruchomienia giełdowego rynku rolnego został zgłoszony przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi do Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju jako kluczowy dla rozwoju sektora rolniczego w Polsce. Koordynatorem jego realizacji jest Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa (KOWR). Projekt „Platformy Żywnościowej” przyczyni się do stworzenia nowych impulsów rozwojowych dla sektora rolno-spożywczego w Polsce. Nowoczesne rozwiązania funkcjonujące na rynku kapitałowym mogą przyczynić się do zwiększenia konkurencyjności sektora rolno-spożywczego w warunkach rosnącej konkurencji na globalizujących się rynkach.

Bibliografia

1. Bear-Nawrocka A., *Kwestia parytetu dochodów rolniczych a polityka rolna Unii Europejskiej*, IX Kongres Ekonomistów Polskich, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu
2. Geisler J., *Wielkość ekonomiczna gospodarstwa – SO wskaźnik oceny gospodarstw w ramach działań PROW 2014-2020*, Olsztyn 2016 r.
3. Grzelak A., *Sytuacja dochodowa gospodarstw rolnych w Polsce na tle krajów UE*, materiał konferencyjne, Minikowo, 26 listopada 2018 r.
4. Grzybowska E., *FADN i Polski FADN (Sieć danych rachunkowych gospodarstw rolnych i system zbierania i wykorzystywania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych)*, Warszawa 2017
5. Kleinhanss W., *Konkurencyjność głównych typów gospodarstw rolniczych w Niemczech*, Thünen-Institute für Betriebswirtschaft, Brunshwik, Niemcy
6. Krzyżanowski J., *Wspólna polityka rolna Unii Europejskiej w Polsce*, Warszawa 2015
7. Zegar J. St., *Rolnictwo III Rzeczypospolitej*, „Mazowsze Studia Regionalne”, nr 15/2014, wyd. Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego, Warszawa 2014
8. Sass R., *Wpływ kierunku i skali inwestowania na poziom i stabilność dochodów gospodarstw rolnych w województwie kujawsko – pomorskim*, materiały konferencyjne, Minikowo, 26 listopada 2018 r.
9. *Aktualny stan problematyki ochrony środowiska i zmian klimatu w sektorze rolnictwa*, opracowanie monograficzne, IZ-PIB, Kraków, 2017
10. Dane GUS, *Budżety gospodarstw domowych (lata 2006 -2014)*, GUS, Warszawa: *Sytuacja społeczno – ekonomiczna gospodarstw domowych w latach 2000 – 2011.*, *Zróżnicowanie miasto – wieś.*, GUS, Warszawa 2013
11. *Dochody gospodarstw rolniczych a konkurencyjność systemu podatkowego i ubezpieczeniowego*, Warszawa 2014, red. naukowa Joanna Pawłowska-Tyszko

12. *Nowa Encyklopedia Powszechna PWN*, tom. 5, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1996
13. *Polska wieś 2016. Raport o stanie wsi*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2016, pod. red. Jerzego Wilkina i Iwony Nurzyńskiej
14. *Polska wieś 2018. Raport o stanie wsi*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2018, pod. red. Jerzego Wilkina i Iwony Nurzyńskiej
15. Traktat Rzymski ustanawiający Europejską Wspólnotę Gospodarczą 1957, art.39, tytuł II, Rolnictwo
16. „Topagrar”, nr 1, nr 2, 2019 r.
17. „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej”, kwartalnik nr 3, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa 2018 r.

Akty prawne:

- Ustawa z dnia 4 października 2018 r. o spółdzielniach rolników (Dz.U. 2018 poz. 2073)
- Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. 1991 nr 80 poz. 350)
- Ustawa z dnia 25 sierpnia 2006 r. o bezpieczeństwie żywności i żywienia (Dz.U. 2006 nr 171 poz. 1225)
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 21 marca 2016 r. w sprawie szczegółowych warunków uznania działalności marginalnej, lokalnej i ograniczonej (Dz.U. 2016 poz. 451)
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 18 marca 2013 r. w sprawie wymagań, jakie powinien spełniać projekt technologiczny zakładu, w którym ma być prowadzona działalność w zakresie produkcji produktów pochodzenia zwierzęcego (Dz.U. 2013 poz. 434)
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz.U.UE.L.2013. 347. 487)

Strony internetowe:

www.studium.agrobiznesu.up.lublin.pl (15.01.2019 r.)

<https://serwisy.gazetaprawna.pl/rolnictwo/artykuly/1257645,sejm-spoldzielnie-rolnikow-i-nizsze-podatki.html> (16.01.2019r.)

www.encyklopedia.pwn.pl (21.01.2019 r.)

http://ec.europa.eu/agriculture/rica/database/database_en.cfm (23.11.2018 r.)

https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Farm_structure_statistics/pl (28.03.2019 r.)

<http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/dochody-wydatki-i-warunki-zycia-ludnosci/sytuacja-spoeczno-ekonomiczna-gospodarstw-domowych-w-latach-2000-2015-zroznicowanie-miasto-wies,5,2.html#> (20.01.2019 r.)

Spis tabel:

Tab. 1. Dochody wiejskich gospodarstw domowych w Polsce według głównego źródła utrzymania (przeciętny miesięczny dochód w zł na 1 osobę w gospodarstwie domowym)	8
Tab.2. Klasyfikacja gospodarstw według wielkości ekonomicznej i wielkości powierzchni użytków rolnych.....	15
Tab. 3. Klasyfikacja gospodarstw rolnych według typu rolniczego.....	16
Tab. 4. Rozkład gospodarstw rolnych w polu obserwacji obejmujących Polskę według typów rolniczych i klas wielkości ekonomicznej.....	17
Tab. 5. Dochody gospodarstw rolnych dla jednostek bardzo małych (2-8 tys. EUR; 7,5 ha)	18
Tab.6. Dochody gospodarstw rolnych dla jednostek małych (8-25 tys. EUR; 14 ha)	21
Tab.7. Dochody gospodarstw rolnych dla jednostek średnio-małych (25-50 tys. EUR; 24 ha)	23
Tab.8. Dochody gospodarstw rolnych dla jednostek średnio-dużych (50-100 tys. EUR; 40 ha)	25
Tab.9. Dochody gospodarstw rolnych dla jednostek dużych (100-500 tys. EUR; 85 ha)	27
Tab.10. Dochody gospodarstw rolnych dla jednostek bardzo dużych (powyżej 500 tys. EUR, 553 ha)	29
Tab. 11. Relacja dochodu przedsiębiorcy rolnego przypadającego na 1 AWU nieopłaconej siły roboczej (praca własna) do średniego wynagrodzenia netto osoby zatrudnionej w pozostałych sektorach gospodarki w wybranych krajach UE w latach 2004-2011	32

Spis wykresów:

Wykres 1. Dochody gospodarstw rolnych dla jednostek bardzo małych (2-8 tys. EUR; 7,5 ha)	20
Wykres 2. Dochody gospodarstw rolnych dla jednostek małych (8-25 tys. EUR; 14 ha)	22
Wykres 3. Dochody gospodarstw rolnych dla jednostek średnio-małych (25-50 tys. EUR; 24 ha)	24
Wykres 4. Dochody gospodarstw rolnych dla jednostek średnio-dużych (50-100 tys. EUR; 40 ha)	26
Wykres 5. Dochody gospodarstw rolnych dla jednostek dużych (100-500 tys. EUR; 85 ha)	28
Wykres 6. Dochody gospodarstw rolnych dla jednostek bardzo dużych (powyżej 500 tys. EUR, 553 ha)	30

Toruń, dn.....r.

.....
(imię i nazwisko)

.....
(adres zamieszkania)

PESEL: .....

Studia podyplomowe: Polityka gospodarcza, finanse i bankowość

O Ś W I A D C Z E N I E

Dotyczy: postępowania w sprawie obrony pracy dyplomowej w Wyższej Szkole Kultury Społecznej i Medialnej w Toruniu : pt.

.....
.....
Oświadczam, że przedkładaną pracę dyplomową napisałem samodzielnie. Oznacza to, że przy pisaniu pracy poza niezbędnymi konsultacjami nie korzystałem z pomocy innych osób, w szczególności nie zleciłem opracowania pracy dyplomowej lub jej części innym osobom. Powołania i cytaty z obcych prac zostały wyczerpująco oznaczone oraz wskazane w przypisach i w wykazie literatury wykorzystanej w mojej pracy. Przedkładana praca nie narusza przepisów ustawy z dnia 4 lutego 1994 roku o prawie autorskim i prawach pokrewnych (tekst jednolity Dz. U. Z 2000 r., nr 80, poz. 904 z późniejszymi zmianami).

Jednocześnie przyjmuję do wiadomości, że w przypadku gdyby powyższe oświadczenie okazało się nieprawdziwe, to wszczęte zostanie postępowanie zmierzające m.in. do uchylenia decyzji o ukończeniu studiów podyplomowych.

.....
(podpis)

OŚWIADCZENIE O ZGODNOŚCI WERSJI ELEKTRONICZNEJ Z PRZEDSTAWIONYM WYDRUKIEM

Toruń dn. ....r.

.....
(IMIĘ I NAZWISKO SŁUCHACZA)

.....
(NR ALBUMU)

.....
(STUDIA PODYPLOMOWE)

.....
(SPECJALNOŚĆ)

OŚWIADCZENIE

Świadomy odpowiedzialności karnej za składanie fałszywych zeznań oświadczam, że przedkładana na nośniku elektronicznym praca dyplomowa na temat: .....

.....
.....

zawiera te same treści, co oceniany przez promotora i recenzenta wydruk komputerowy.

Jednocześnie oświadczam, że jest mi znany przepis art. 233 kk określający odpowiedzialność za składanie fałszywych zeznań.

.....
(PODPIS SŁUCHACZA)